

Natalia Wyszogrodzka-Liberadzka
n.wyszogrodzkaliberadzka@gmail.com

Krugowcy o Matošu

ABSTRACT. Wyszogrodzka-Liberadzka Natalia, *Krugowcy o Matošu* (The Krugovi Generation about Matoš). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 7. Poznań 2014. Publishing House Science and Innovate, pp. 259–272. ISBN 978-83-63795-79-5. ISSN 2084-3011.

Antun Gustav Matoš, central figure of Croatian Modernism became an icon and a legend yet in life, which, after the artist's death, only strengthened and his influence on the further shape of Croatian literature is difficult to deny. On the other hand, he is not the very often mentioned author the literary journal „Krugovi”, and also he is not considered in the first row of the most influential literary patterns for this generation of writers. However, Antun Gustav Matoš's image that emerges from the pages of „Krugovi”, although incomplete and fragmentary, is extremely interesting. Young writers attempted to comprehensively educate their literary model reader, so they drew attention to artists who were the most valuable for the native literary tradition. Understanding and acknowledging the importance of his achievements and well-deserved place in the history of Croatian literature, young artists were able, however, to an analytical and critical approach, in the majority of cases presenting a solid argument, not limited to duplication of hackneyed slogans.

Keywords: Antun Gustav Matoš; Krugovi literary journal; Krugovi generation; Croatian writers; Croatian literature; Croatian Modernism; literature in 1950's

Antun Gustav Matoš, najważniejsza i najbardziej wyrazista postać chorwackiego modernizmu przełomu XIX i XX wieku, to poeta, pisarz, eseista, krytyk i felietonista, którego rozmach twórczy, mnogość zainteresowań i ostrość sądów zarówno zyskiwały mu gorących zwolenników, jak i przysparzały nieprzejednanych wrogów. Ci ostatni zresztą również byli pod wrażeniem talentu i energii, jaką wkładał w swą działalność literacką, co sprawiło, że Matoš jeszcze za życia stał się legendą, która po śmierci artysty tylko się umocniła i której wpływowi na kształt literatury chorwackiej trudno zaprzeczyć. O pozycji pisarza świadczyć mogą coraz nowsze analizy jego życia i twórczości, bogata i różnorodna grupa tekstów, potwierdzająca złożoność tej barwnej osobowości.

Rzeczywiście jest Matoš pierwszą tak bogatą w znaczenia postacią w literaturze chorwackiej. W tym aspekcie można przyrównać jego rolę w rodzimej literaturze i kulturze do roli, jaką w polskiej kulturze odegrali romantycy. Piętno, które odcisnął, pojemność jego literackiego programu, w którym mieścił się kult erudycji, ideał piękna, sztuki wyzwolonej, osadzenia w rodzimych tradycjach, magia słowa itd. – w dużej mierze zdecydowały o kształcie chorwackiej literatury – i kultury XX wieku (Wierzbicka 1980:86).

Przeglądając, nawet pobieżnie, wychodzące w Zagrzebiu w latach 1952–1958 czasopismo „Krugovi”, organ młodych entuzjastów odnowy rodzimej literatury i sztuki, łatwo zauważyć, że nie jest to jednak autor, o którym na łamach periodyku wspomina się zbyt często. Nie wymienia się także Matoša wśród najważniejszych dla tego pokolenia wzorców literackich. Może to nieco dziwić, wzięwszy pod uwagę, że bezspornie jest najważniejszym przedstawicielem chorwackiej moderny, do krugowców zaś, grupy młodych pisarzy skupionych wokół wspomnianego czasopisma, przyłgnęła nazwa drugiej moderny¹. Głębsza analiza materiału pokazuje jednak, że A.G.M., jak zwykł podpisywać swoje teksty, funkcjonuje jednak na łamach periodyku. O Matošu wzmiankuje się przy okazji omawiania życia i twórczości Antuna Branka Šimicia (*Uspomene o A.B. Šimiciu i njegovu književnom krugu* A.H. Žarkovića², publikowane we fragmentach w numerach 2–6, 1952), Tina Ujevicia (*Svijetlo u čovjeku* Josipa Pupačića, nr 3–4, 1955) czy pozostałych poetów, którzy zetknęli się z Mistrzem, byli wielbicielami i naśladowcami jego twórczości, czy też (co wcale się nie wykluczało) ostrymi przeciwnikami. Nazwisko Matoša wymienia się również jako bezpośrednią inspirację dla dokonań Antuna Baraca (cf. Ivanišin 1955: 521). Wzmianki na jego temat mają przy tym z reguły pozytywny wydźwięk, nawet jeśli

¹ Pojęcie modernizm (moderna) pojawia się w historii i krytyce literatury chorwackiej na oznaczenie trzech etapów rozwoju sztuki XX wieku, natomiast nazwa druga moderna, najczęściej odsyłająca do pokolenia krugowców, bywała też stosowana w odniesieniu do generacji debiutującej w okresie międzywojennym. Krugowcy reprezentowaliby zatem nie drugą, lecz trzecią falę modernizmu, „zważywszy, iż są to etapy uwarunkowane odmiennymi prawami zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej proveniencji, należałoby zrezygnować z tej wspólnej etykiety, tym bardziej że i przedziały czasowe sygnalizowanych zjawisk są dość odległe” – zauważa Barbara Czapik (1979: 171).

² A.H. Žarković to pseudonim Alfonsa Heisingera.

nie są otwarcie entuzjastyczne. Sylwetka i dokonania pisarza pojawiają się jednak w analizowanym czasopiśmie nie tylko w kontekście jego uczniów.

W drugim numerze „Krugovi”, w głośnym artykule redaktora naczelnego Vlatka Pavleticia *Silueta modernog čovjeka u sutonu građanskog društva* znajduje się stwierdzenie, które tłumaczy pozorny brak zainteresowania twórczością Matoša. Młodzi autorzy odczuwają potrzebę nowego, indywidualnego wyrazu, odkrywania innych twórców, świeżego spojrzenia na minioną epokę, podążania własną drogą bez oglądania się na usankcjonowane tradycją wzorce:

Djela savremenih svjetskih pisaca od dvostrukog su značenja za nas: u njima otkrivamo nepoznat svijet, ali isto tako i – učimo nepoznat jezik moderne umjetnosti. Razumije se, da će naši specifički uslovi i tradicija usloviti izvornu varijantu, adekvatnu vremenu i našem temperamentu, i da će Matoš u domaćim relacijama ostati još dugo izvor modernog izraza. To međutim ne isključuje neodgodivu potrebu, da na naše jezično područje prenesemo i druge izvore moderne umjetnosti (Pavletić 1952: 139).

Jednak w numerze siódmym Stanislav Šimić w artykule *Literarni žurnalizam* (1952b) dość przewrotnie krytykuje wspomnianego redaktora naczelnego, zarzucając, że on sam, powtarzając wciąż hasła o konieczności szukania indywidualnych dróg twórczości, naśladuje Matoša, w dodatku nieudolnie: „«on ima nesumnjivo slabih pjesama, očigledno pod utjecajem A.G. Matoša, D. Cesarića i antipoetskoga stihotvorstva S. Šimicia». (...) Dakle kada pjesnici utječu na pjesnika, pjesme su mu slabe! A šta i ako je Matoš utjecao na više njih, pa nisu loši?» (Šimić 1952b: 525).

W tym samym tekście, a właściwie w obszernym przypisie do niego, widnieje stwierdzenie: „Jedva je nekoliko ljudi voljelo Matoševu poeziju dok je on bio živ; poslije smrti mu utjecala je više na hrvatsku poeziju nego li pjesništvo ijednoga drugog hrvatskog pjesnika” (Šimić 1952b: 525). Krugowcy poetę cenią, lecz rozumieją, że nie był jedynym przedstawicielem epoki. Niemniej mają z nim zadziwiająco wiele wspólnych cech. Zdaniem Dunji Detoni Dujmić

slijedeći Matoševu odnosno Ujevićevu artistsku školu, ti su pjesnici nastavljali romantičarsko uvjerenje da poezija može sve i da je pjesma – jezik. Odatle u jednom

dijelu krugovaške jezgre sklonost prema zaumu, crnom humoru, karnevalizaciji jezika, značenskim i znakovnim zamjenama (Detoni Dujmić 1995: 101).

Antun Gustav Matoš, zazwyczaj na własnym przykładzie, podkreślał znaczenie odrębności stylistycznej twórcy. Dbalność o kształt, poprawność i/czy odpowiednią melodię wypowiedzi była jego świadomym dążeniem. Dla tego poety, podobnie jak dla krugowców, styl miał być wyrazem indywidualnego charakteru, twórczej osobowości i przemyślanych, jednostkowych dążeń artystycznych. Wyrazisty indywidualizm stał się również jednym z naczelnych haseł tzw. drugiej moderny, grupy twórców, których celem było umożliwienie samodzielnego wyboru metody twórczej, co zaznaczono już w pokoleniowej odezwie *Neka bude živost!*

Postulat rozszerzenia możliwości artystycznych dotyczył także kierunku przejmowania wpływów. Ten aspekt działalności literackiej również łączy przekonania dawnego Mistrza i krugowców. Prozachodnia orientacja kulturowa widoczna jest w całym dorobku artystycznym Matoša. Na literaturę chorwacką spoglądał zawsze w szerszym kontekście, osadzając ją w tradycji kultur europejskich. Młodzi pisarze w latach 50. XX wieku również zorientowani byli prozachodnio, choć głównym obiektem ich zawodowych i prywatnych fascynacji była raczej twórczość angloamerykańskiego kręgu kulturowego, a nie francuskojęzyczna. Zgadzała się jednak z Matošem co do potrzeby włączenia literatury rodzimej w europejski nurt, ponownego odczytania jej wcześniejszych dokonań w szerszym niż dotychczas kontekście.

Dla Antuna Gustava Matoša przestrzeń kultury narodowej kształtowała się nie tylko w „opozycji do”, ale również w „powiązaniu z”. (...) dla niego odniesienia pozytywne dla Chorwacji stanowią „krąg śródziemnomorski”, krąg kultury łacińskiej, a więc kraje romańskie – Włochy i Francja, czasem przywoływana była i Anglia (Falski 2004: 65).

Na francuskie konotacje w poezji Antuna Gustava Matoša wskazywał również Vlatko Pavletić, który wspominał o jego twórczości, dokonując analizy chorwackiego języka poetyckiego w szóstym numerze z 1955 roku. W tekście *Pjevanje i govorenje u poeziji* wyraził również przekonanie, że twórczość A.G.M. jest punktem zwrotnym, centralnym miejscem rozważań

o chorwackiej poezji w ogóle, wyjaśniając przy tym, skąd brała się niedościgniona melodyjność jego wiersza:

Nije potrebno ići dalje od Matoša. U njemu se sastaju i kraj prošlosti i početak budućnosti naše poezije. Matoš je nedvosmisleno izjavljivao, da je počeo pisati stihove tek pošto je za nj fatalno, zauvijek zanimemilo njegovo vjerno violoncello. Osjetio je tada potrebu, da umjesto na napetim žicama cella odsvira svoju melodiju na strunama zvučnih stihova. I doista, uspio je riječima postići dotada kod nas najsnažnije muzičke efekte. To više nije bila jednostavna Vidrićeva hajneovska muzika, već bodlerovski složena, rafinirana kantilena, s dijapazonom od diskretnog cvrčanja (...) do prodorne sonornosti (Pavletić 1955b: 423).

Jednak nawet w tym artykule, pochylając się nad dźwiękową wirtuozerią warsztatu Matoša, wyraża Pavletić przekonanie, że był on jedynie dobrym poetą, ale krytykiem – doskonałym:

Nažalost, ni Matoš nije uvijek izbjegao opasnosti, da se muzikom posluži kao ukrasom; među njegovim pjesmama naći ćemo dosta primjera mehaničke muzike i zato ja nikako ne mogu prihvatiti mišljenje, da je ovaj nenadmašivi kritički duh najviši svoj literarni domet postigao svojedobno prezrenim pjesmama. Matoš je mnogo utjecao na hrvatsku poeziju, i taj se utjecaj širio u dva pravca: soneti su djelovali na Wiesnera, Nikolu Kamova i dr., a *Môra* na Krležu. Usprkos tome, on kao pjesnik gleda odozdo, iz inferiorne perspektive na nekoliko naših istaknutih pjesnika, dok su njegove kritike takav vrhunac s kojega, nenadmašen, može još uvijek sigurno i superiorno motriti micanje iza sebe i pred sobom: **pod sobom!** (Pavletić 1955b: 425)

Warsztat literacki i krytyczny Antuna Gustava Matoša cechowała wszechstronność zainteresowań, erudycja, rozmaitość gatunkowa i doskonałość stylistyczna. Granicząca z fanatyzmem konsekwencja w podążaniu za precyzyjnie określoną drogą twórczą sprawiła, że mimo pewnych niedociągnięć czy kontrowersji wobec podnoszonych przez niego postulatów (Tomić 1954: 501), dziś akceptuje się i podkreśla pierwszoplanową rolę poety w kształtowaniu ówczesnego życia literackiego oraz nie mniej ważne osiągnięcia w dziedzinie krytyki literackiej.

Publicystyka Matoša zakłada istnienie określonego typu odbiorcy: nie będzie to czytelnik prymitywny, naiwny (...) lecz człowiek posiadający pewien zasób wiedzy

z dziedziny literatury, historii, filozofii i historii sztuki, orientujący się przy tym w problemach życia społecznego i kulturalnego (Świżewska 1977: 112).

To spojrzenie na publiczność, konieczność pisania dla odbiorcy wymagającego i edukacji literackiej pozostałych, mniej obytych czytelników, była bliska również powojennemu pokoleniu pisarzy. Przeglądając odnoszące się do Matoša wzmianki widniejące na łamach czasopisma „Krugovi”, można odnieść wrażenie, że krugowcy, doceniając artystyczny kunszt poezji, zwracali większą uwagę właśnie na jego działalność krytycznoliteracką i postulowane spojrzenie na literaturę, tak bliskie ich własnemu. Rolę przewodnika w konsumpcji literackiej A.G.M. rozumiał bowiem nie tyle jako bezpośrednie wskazanie „co czytać?” lub „czego nie warto czytać”, ile jako propozycje interpretacyjne i wartościujące (Świżewska 1977: 115).

Josip Tomić, przy okazji spojrzenia na *Francuski književni impresionizam*, musiał wspomnieć o rodzimym autorze, zagorzałym orędowniku twórczości parnastów: „Kritika je, veli Matoš, umjetnost umjetnosti, odnošaj i harmonija između umjetnine, koju konstatuje samo istančano osjećanje i disciplinirani intelekt, osebine duha i osjećanja, nazvane u svojoj cjelini ukusom” (Tomić 1954: 501). Znaczenie działalności krytycznej A.G.M. podkreśla również Stanislav Šimić:

U kritici A.G. Matoša i A.B. Šimića – koju antikritični nazivaju rušilačkom – očituje se pjesnik; od nje se uvelike razvila moderna hrvatska književnost, navlastito poezija. Oprečna joj, dakle kritika gradilačka, i nagradilačka, gradi, i nagrađuje, poeziju u knjigama gdje je nema; gradioci maštaju da se poezija, pa i kritika, grade kao kule u zraku i da pjesnik mora da je u njima, kad ga ne mogu dohvatiti. Nemajući hvataljke, zapravo shvataljke, zaključuju da sigurno postoji i da im je na dohvatu ono što se ne da uhvatiti (Šimić 1952a: 339).

Vlatko Pavletić zaś, recenzując nowo wydany tom *Zapisi i kritike* Josipa Vidmara, wyraża w zakończeniu artykułu *Vidmarove kritičke meditacije* przekonanie: „nama danas ne ostaje drugo, no da strpljivo čekamo veliki kritički tekst, smjeli i dalekosežnu ispovijed savjesti našega vremena, ustvari kritičara, kakav je bio Krleža za vrijeme između dva rata ili Cankar i Matoš prije njega” (Pavletić 1955a: 38), podkreślając tym samym potrzebę rzetelnej działalności krytycznoliterackiej, której w powojennych czasach zdecydowanie brakuje.

Dodatkowym punktem łączącym działalność krytycznoliteracką Matoša i przedstawicieli drugiej moderny jest niezachwiana pewność własnego osądu, co w obu przypadkach niejednokrotnie prowadziło do burzliwych polemik na łamach kolejnych czasopism i gazet codziennych. Ewa Świzewska zauważa, że

cechuje Matoša arbitralność oceny i wartościowania. Zdania oceniające nie zawierają elementów wskazujących na możliwość względnosci sądów, bardzo rzadko występuje w nich tryb przypuszczający. Jasno i apodyktycznie oznajmniają decyzję krytyka kwalifikujące dzieło jako dobre lub złe (Świzewska 1977: 119).

Krugowcy również wyrażają swoje sądy jasno i otwarcie, z pełnym przekonaniem, nawet jeśli spotykają się z negatywnym odzewem i zmuszani są do ostrych polemik na łamach prasy, jak choćby w przypadku kłótni z Brunonem Popoviciem (nr 1, 1956: 49) i Novakiem Simiciem (nr 1, 1956: 51), czy też równie burzliwych sporów we własnym towarzystwie, np. między Antunem Šoljanem a Čedo Pricą (Prica 1955: 455). W czasopiśmie znajduje się też miejsce dla głośnego tekstu młodego i niepokornego krytyka Tvrta Zane (znanego później pod pseudonimem Branimir Donat) *O našoj kritici i nekim pojavama u njoj* (Zane 1956:126–130), który przysporzy mu nieprzyjemności w środowisku literackim. Równie ostro swój niepochlebny sąd wyraża choćby Zvonko Kovačević, ganiąc w tekście *Što čitaoci književnih novina mogu vidjeti u izlogu knjiga koji izlaže Milovan Danojlić* (Kovačević 1956: 195–198) nie tylko wspomnianego z imienia i nazwiska krytyka i recenzenta, ale również periodyki, w których publikuje. Tego typu przykłady można by mnożyć, gdyż jest ich w czasopiśmie „Krugovi” niemało.

Matoš dobitnie wyrażał zarówno swoje poglądy na literaturę, jak i w kwestiach społeczno-politycznych, które czterdzieści lat po jego śmierci nie straciły na aktualności. Polityczne osądy pisarza i jego powojennych następców wiele łączy. Warto pamiętać, że autor ten „jako jeden z niewielu faktycznie wprowadzał w życie hasło zbliżenia kulturalnego Serbów i Chorwatów, ale na płaszczyźnie politycznej ostro występował przeciwko działaniom dążącym do jedności państwowej oraz wskazywał na zagrożenia, jakie powodowała polityka rządu w Belgradzie” (Falski 2004: 56).

Antun Gustav Matoš, choć przychylny Serbom i ich państwu, był przeciwny połączeniu narodów. Niechętnie odnosił się także do utożsamiania

języka i narodu, podkreślając piękno chorwackiej trójjęzyczności; zwracał uwagę na historyczne i kulturowe różnice między Serbią a Chorwacją (zorientowaną na Zachód i rzymskokatolicką), upatrując w homogenizacji tych dwóch narodów realnego zagrożenia dla chorwackości, słowem: w warstwie ideologicznej w pełni popierał poglądy Ante Starčevicia. Zwraca na to uwagę chociażby Šime Vučetić w artykule *O Matoševoj lirici*:

Već u svojim prvim stihovima (*Prvi stihovi* iz 1889. i *Domovini iz tuđine* iz 1894.) Matoš se očituje tim svojim, romantičnim osjećajem i po zakonu mladosti, i po nužnosti zaostale, malograđanski jadne sredine, ali i po toplini klime naslijeđene, onda još uvijek žive ilirske romantike i, zatim, pravaškog fanatizma, koji je – prirodno – u romantizam oblaćio svoj nacionalizam, iako je s drugom stranom pameti tražio realističku orijentaciju u svojoj rodnoj sredini, a i u svijetu. A Matoš je bio pravi pravaški čovjek (Vučetić 1954: 405).

Podobnie rzecz ma się z przedstawicielami pokolenia krugowców – nie występowali wprawdzie otwarcie przeciwko wspólnej Jugosławii, uznając zarówno kulturową, jak i polityczną „jedność i braterstwo” południowo-słowiańskich narodów po drugiej wojnie światowej, potrafili jednak z całą stanowczością zaprotestować przeciwko narzuconej odgórnie unifikacji, uznając za jeden z jej przejawów chociażby tzw. Umowę Nowosadzką (*Novosadski dogovor*) z 1954 roku. W założeniu miała uprawomocnić równy status języków republiki, a w praktyce stała się narzędziem, za pomocą którego faworyzowano język serbski (Brozović 1955: 1–10).

Istotnym bodźcem do bacniejszego przyjrzenia się twórczości poety było dla chorwackich krytyków czterdziestolecie jego śmierci, przypadające na 1954 rok. Jednak już wcześniej, w piątym i szóstym numerze z 1953 roku opublikowano obszerny tekst Ivo Hergešicia *Uoči četrdesete godišnjice Matoševe smrti*, poświęcony jubileuszowemu wydaniu dzieł poety przez Jugosłowiańską Akademię Nauk i Sztuk oraz trzem istniejącym wyborom jego tekstów. Autor podkreśla, że do tej pory Matoš nie był w należnym stopniu obecny na rynku wydawniczym, zbiory utworów zawsze były niepełne i dopiero obecnie, ponad dwadzieścia lat po pierwszych przymiarkach do tego pomysłu, rzetelnie zredagowany komplet dzieł ujrzy wreszcie światło dzienne. Hergešić wstrzymuje się jednak od przesadnie entuzjastycznych tonów, z oceną czekając na pojawienie się pierwszych tomów (co zaplanowano na

początek 1954 roku). Baczniej przygląda się natomiast trzem istniejącym już zbiorom: *Eseji i feljtoni o srpskim piscima* (Beograd 1952), *Odaabrane tekstove* (Zagreb 1952) i *Izbor* (Zagreb 1953). Pierwszy z nich ocenił negatywnie, redaktorom zarzucił liczne błędy merytoryczne i logiczne, ubolewając zwłaszcza nad usterkami, które wkradły się do tekstu przy niechlujnej transkrypcji na cyrylicę. Kolejny również nie otrzymał wielu słów uznania. Hergešić wytyka jego autorom zarówno nieszczerze udany dobór tekstów, jak i liczne błędy redakcyjne. Trzecia z publikacji otrzymała nieco wyższą notę: „u poredbi sa Fincijevom, a pogotovo sa Žeželj-Nikolićevom ova je knjiga relativno uspela. Mogli bismo je naime smatrati uspjelom, kad je ne bi nagrdıvao fantastičan broj tiskarskih pogrešaka” (Hergešić 1953: 551).

Co ważne, dla współpracowników „Krugovi” jubileuszowa tematyka nie oznaczała konieczności bezkrytycznego chwalenia, lecz sposobność do rzetelnego, analitycznego spojrzenia na działalność Matoša. Nevenka Košutić w tekście *Jedan pogled na pjesničku ličnost Matoševu* w numerze 6, 1954 podkreśla:

Kako se ove godine navršava četrdeset godina od Matoševе smrti, uz tu se obljetnicu javlja mnogo radova o Matošu. Zapravo je već nekoliko godina Matoš „u modi”. No jedan pouzdan pregled Matoševa djela kao cjeline još nismo dobili, i čovjek se još uvijek lako izgubi u golemoj raznovrsnosti Matoševa opusa. Iz svih novijih napisa o Matošu izbija težnja, da se on ponovno ocijeni, da mu se nađe pravo mjesto u našoj književnosti. Koliko je to potrebno – uz klasifikaciju djela, za koju je zanimljiv Vučetićev pokušaj u šestom broju „Krugova” – zna svatko, tko se bavio kojim specijalnim pitanjem iz problematike o Matošu. Bilo da se radi o proučavanju stila ili jezika ili forme, bilo da se radi o istraživanju utjecaja ili geneze Matoševе poezije, svugdje nam nedostaje temeljna polazna točka – pjesnička i lična Matoševa fizionomija (a za njezinu su potpunost opet važni specijalni radovi) (Košutić 1954: 617).

Z kolei Šime Vučetić w artykule *O Matoševoj lirici* podkreśla wyraziście europejski charakter jego twórczości, który obok silnego, nacjonalistycznie nacechowanego patriotyzmu wpłynął na dorobek „natchniony i intymny”, zarówno w dziedzinie poezji, jak i w pozostałych, jakiego nie ma „ni Nemčić, ni Bogović, ni Preradović, ni Šenoa, ni Marković, ni Harambašić, pa ni Kovačić, ni Kranjčević, ni Novak, ni Kumičić, ni Nazor, ni Tresić-Pavičić, ni Nehajev” (Vučetić 1954: 406). Szczególną uwagę poświęca Vučetić

poematowi *Mòra*, którego piękno, wizjonerstwo i siła pozwoliły Matošowi wyrzucić wrażenie na następnych, takich jak Janko Polić Kamov czy Miroslav Krleža, ale też wybić się ponad współczesnych. Dzięki swemu zaangażowaniu, pracowitości i talentowi, Matošowi udało się bowiem zmienić oblicze całej literatury chorwackiej:

Organski izrastavši iz svoje nacionalne i evropske kulture, iz živog društveno-političkog i običajnog kretanja, Matoš je nužno i organski živo utjecao na daljnji naš lirski i uopće književni razvoj: on je otkrio i izrazio jednu domaću čulnost i osjećajnost, razvio ukus i stil; dakle vrednote, koje su latentne bile u našem temperamentu i u našoj sredini, sa svojom knjigom i sa svojom lirikom, Matoš je razvedrio našu tmurnu književnu klimu, osvježivši, upravo udahnuvši nove snage u našu književnu maticu onoga doba i dao novih pobuda za daljnji razvoj i romantičnog, i realističkog, i onog, što se s Modernom počelo zvati, „modernističkog” izraza naše književnosti (Vučetić 1954: 421).

Po analizach w „jubileuszowym” roczniku redakcja czasopisma uznała prawdopodobnie, że postać Matoša została już przedstawiona w sposób wyczerpujący, gdyż od tej pory nazwisko poety pojawiała się raczej na marginesie rozważań ogólnoliterackich. Wyjątkiem od reguły są jedynie recenzje coraz liczniej pojawiających się antologii wspólnej, jugosłowiańskiej poezji, która według tzw. Umowy Nowosadzkiej powinna, przynajmniej w teorii, w sposób sprawiedliwy i równy prezentować dokonania literatury serbskiej i chorwackiej.

W pierwszym numerze rocznika 1956 opublikowano krytyczną recenzję niezbyt dobrze przyjętej przez chorwackie środowisko literackie antologii *Parnas Zbornik lirike srpske i hrvatske* Božidara Kovačevića. Autor recenzji, Nikola Milićević, wytykając liczne błędy i zaniechania, jakich w odniesieniu do literatury chorwackiej dopuścił się, celowo lub nie, serbski autor zestawienia, podkreśla znaczenie działalności i spuścizny literackiej Matoša, broniąc pozycji, należnej mu w podobnych tomach:

Posebno treba spomenuti Matoša i njegovu (izrazito njegovu!) pjesničku školu, o kojoj B. Kovačević kao da ni pojma nema. A zašto onda ljudi na čelo moderne hrvatske lirike stavljali Matoša, ako je tako beznačajan? Zašto ga je jedna čitava generacija zvala rabi? Iz koga je to zapravo nikao Tin Ujević i pokoljenje „Hrvatske mlade lirike”? A taj Matoš je ovdje predstavljen sa tri i to ne najznačajnije pjesme (Milićević 1956: 20).

Nazwisko Matoša pojawia się również, i to dwukrotnie, w recenzji *Antologija ironije, humora i satire* Mirka Rogošicia w numerze 30 rocznika 1957, lecz w tym wypadku można mówić raczej o koniecznych dla historycznego porządku epok literackich wzmiankach o autorze, niż o jakiegokolwiek analizie jego dokonań, gdyż zawarte w krótkim, trzyzdaniowym akapicie ciekawe spostrzeżenie na temat wpływu poematu *Mòra* na „brojne międzynarodne pjesnike” (Rogošić 1957: 770) niestety nie zostało w żaden sposób rozwinięte:

Zbog utjecaja kojeg je izvršila na brojne hrvatske pjesnike između dva rata, te zbog svoje satiričnosti *Mòra* A.G. Matoša zaslužuje posebnu pažnju. Čitajući i analizirajući tu pjesmu dolazimo do zaključka kako su mnogi međunarodni pjesnici formirali svoju umjetničku fizionomiju upravo na stihovima te pjesme: Iz nje je izrastao dijelom satirični A.B. Šimić, više ironični nego satirični Nikola Polić, izuzevši pjesmu *Sladostrasni starci* potpuno satirični Tin Ujević i Miroslav Krleža, čiji je pjesnički opus uglavnom satira (Rogošić 1957: 770).

O Matošu wspomina Rogošić raz jeszcze, w artykule *U povodu dviju antologija* z dziewiątego numeru rocznika 1958. W pierwszej części, podając ostrej krytyce przygotowaną przez Ivo Frangeša *Antologiju hrvatskog eseja* z 1957 roku, wydaną przez belgradzki Nolit, zauważa: „Prema tome, svi hrvatski esejisti, osim A.G. Matoša i M. Krleže, koji su zastupljeni sa po tri eseja, najobičniji su diletanti” (Rogošić 1958: 625). W drugiej, recenzując *Antologiju novije kajkavske lirike* Nikoli Pavicia, podkreśla:

Tada zbog jedinstvenog hrvatskog jezika žrtvovana, kasnije zaboravljena kajkavska riječ bijaše probudena iz mrtvog sna tek 1900. godine Matoševom pjesmom *Hrastovački nokturno*. Ta pjesma nije doduše svojom strukturom do tada neslućene jezične izražajnosti pokazala, koliko ukazala na put, kojim se do njih dolazi. Kao *Mòra* za štokavsku, *Hrastovački nokturno* značajan je za kajkavsku poeziju. (...) Matoš hrvatski stih kultivira i pročišćuje, oslobađa nespretnog rimovanja, koje bijaše posljedica slabog poznavanja jezika. No Matoš ne bijaše samo artist: kao pjesnik, on je jedan od najznačajnijih naših pejzažista uopće (Rogošić 1958: 635–636).

Ostatnie dwa lata działalności czasopisma „Krugovi” przyniosły wyraźne zmiany zarówno w układzie graficznym, jak i zawartości merytorycznej czasopisma. Większą niż do tej pory wagę przywiązywano do aktualnych problemów i najnowszej produkcji literackiej, częściej publikowano teksty

z dziedziny teatru, filmu i telewizji. Autorzy pochyłali się przede wszystkim nad współczesną produkcją literacką, analizując, chwając bądź krytykując dokonania kolegów po piórze.

Wprawdzie nadal obecni są Antun Branko Šimić (*Fragmentsi*, nr 6, 1957), Janko Polić Kamov (*Moderni Kam Zvonimira Goloba* w nr 1, 1957) czy Tin Ujević (*Slavne draži* Vlady Gotovca, nr 4, 1957), jednak o pozostałych „mistrzach”, w tym i o Matošu, trudno znaleźć cokolwiek poza konwencjonalną uwagą, rzuconą przy okazji innego tematu. Antun Šoljan, analizując w artykule *Standard i pojave u poslijeratnoj hrvatskoj poeziji* współczesną twórczość poetycką, w ujęciu zarówno synchronicznym, jak i diachronicznym, zauważa:

u cijelini uzevši, imam utisak, da je druga razvojna linija, koja polazi do Mažuranića (...) od daleko je većeg značenja za suvremene pjesnike. Iz Mažuranića, oploden s jedne strane Vidrićem, a s druge, u izvjesnom smislu traženja preciznosti, Matošem, obojicom najčišćih „artista” u pozitivnom smislu te riječi (Šoljan 1957: 518).

Zdanie to jest jedyną wzmianką na temat twórców, którzy zdaniem Šoljana mieli wpływ na Antuna Branka Šimicia. Również Krsto Špoljar, śledzący w artykule *Nastavljeno putovanje* obce i rodzime wpływy dające się zauważyć w młodej poezji, wspomina tylko o „uczniach Matoša” (Špoljar 1957: 646). W dziewiątym numerze z ostatniego rocznika czasopisma znalazła się wzmianka o śmierci Mistrza i jego wpływie na następców w opracowaniu *Hrvatska književnost u I. svjetskom ratu (1914–1918)* (Šicel 1958: 565).

Obraz Antuna Gustava Matoša, wyłaniający się z kart czasopisma „Krugovi”, choć niepełny i fragmentaryczny, można uznać za interesujący. Rozumiejąc i potwierdzając wagę dokonań i zasłużone miejsce A.G.M. w historii literatury chorwackiej, młodzi twórcy potrafili ukazać mistrza w sposób krytyczny, przedstawiając w większości wypadków solidną argumentację dla stawianych przez siebie tez, nie ograniczając się do powielania utartych sloganów. Widać też jasno, że choć nie była to postać najważniejsza dla pokolenia krugowców, to jako rzetelni badacze literatury chorwackiej starali się wszechstronnie edukować literacko swoich czytelników, nie skupiając się tylko na najbliższych sobie wzorcach. Bez względu na indywidualne preferencje twórcze, współpracownicy czasopisma potrafili oddać Matošowi sprawiedliwość, nie zauważając przy tym zapewne, w jak wielu

aspektach mogliby uznać się za bezpośrednich kontynuatorów myśli wielkiego poety.

Literatura

- Brozović D., 1955, *Nakon Novog Sada*, „Krugovi” nr 1, s. 1–10.
- Czapik B., 1979, *Między modernizmem a nadrealizmem*, w: *Literatury słowiańskie w okresie awangardowego przelomu*, red. Z. Niedziela, Wrocław–Kraków–Gdańsk, s. 71–80.
- Detoni Dujmić D., 1995, *Krugovi*, Zagreb.
- Falski M., 2004, *Chorwacja w Europie, czyli pisarstwo jako program ideologiczny. Uwagi o twórczości Antuna Gustava Matoša*, „Pamiętnik Słowiański” nr 54, z. 1, s. 41–66.
- Frangeš I. (ur.), 1957, *Antologija hrvatskag eseja*, Beograd.
- Golob Z., 1957, *Moderni Kam*, „Krugovi” nr 1, s. 13–23.
- Gotovac V., 1957, *Slavne draži*, „Krugovi” nr 4, s. 299–306.
- Hergešić I., 1953, *Uoči četrdesete godišnjice Matoševe smrti*, „Krugovi” nr 5, s. 432–438; nr 6, s. 543–555.
- Ivanišin N., 1955, *Antun Barac*, „Krugovi” nr 8, s. 521–524.
- Košutić N., 1954, *Jedan pogled na pjesničku ličnost Matoševu*, „Krugovi” nr 8, s. 617–621.
- Kovačević B. (ur.), 1955, *Parnas. Zbornik lirike srpske i hrvatske*, Novi Sad.
- Kovačević Z., 1956, *Što čitaoci književnih novina mogu vidjeti u izlogu knjiga koji izlaže Milovan Danojlić*, „Krugovi” nr 3–4, s. 195–198.
- Matoš A.G., 1952, *Eseji i feljtoni o srpskim piscima*, Beograd.
- Matoš A.G., 1952, *Odabrane tekstove*, Zagreb.
- Matoš A.G., 1953, *Izbor*, Zagreb.
- Miličević N., 1956, *Jedan zbornik bez objektivnosti i ukusa*, „Krugovi” nr 1, s. 14–21.
- Pavić N. (ur.), 1958, *Antologija novije kajkavske lirike*, Zagreb.
- Pavletić V., 1952, *Silueta modernog čovjeka u sutonu građanskog društva*, „Krugovi” nr 2, s. 136–142.
- Pavletić V., 1955a, *Vidmarove kritičke meditacije*, „Krugovi” nr 1, s. 28–37.
- Pavletić V., 1955b, *Pjevanje i govorenje u poeziji*, „Krugovi” nr 6, s. 420–431.
- Pupačić J., 1955, *Svijetlo u čovjeku*, „Krugovi” nr 3–4, s. 227–246.
- Prica Č., 1955, *Kratke primjedbe Antunu Šoljanu*, „Krugovi” nr 6, s. 455–456.
- r– [tekst od redakciji], *Dirljiva pomoć*, 1956, „Krugovi” nr 1, s. 49–51.
- r– [tekst od redakciji], *Slon i muha*, 1956, „Krugovi” nr 1, s. 51–52.
- Rogošić M., 1957, *Antologija ironije, humora i satire*, „Krugovi” nr 8, s. 766–767.

- Rogošić M., 1958, *U povodu dviju antologija*, „Krugovi” nr 9, s. 625–640.
- Šicel M., 1958, *Hrvatska književnost u I. svjetskom ratu (1914–1918)*, „Krugovi” nr 9, s. 565–577.
- Šimić A.B., 1957, *Fragments*, „Krugovi” nr 6, s. 481–493.
- Šimić S., 1952a, *Pripomene o kritici*, „Krugovi” nr 4–5, s. 332–340.
- Šimić S., 1952b, *Literarni žurnalizam*, „Krugovi” nr 7, s. 525–526.
- Šoljan A., 1957, *Standard i pojave u poslijeratnoj hrvatskoj poeziji*, „Krugovi” nr 6, s. 496–519.
- Špoljar K., 1957, *Nastavljeno putovanje*, „Krugovi” nr 7, s. 645–654.
- Świżewska E., 1977, *Warsztat krytyczny Antuna Gustava Matoša*, „Pamiętnik Słowiański” nr 27, s. 111–126.
- Tomić J., 1954, *Francuski književni impresionizam*, „Krugovi” nr 7, s. 485–502.
- Vučetić Š., 1954, *O Matoševoj lirici*, „Krugovi” nr 6, s. 405–421.
- Wierzbicka M., 1980, *Role kulturowe Antuna Gustava Matoša*, „Pamiętnik Słowiański” nr 30, s. 67–87.
- Zane T., 1956, *O našoj kritici i nekim pojavama u njoj*, „Krugovi” nr 2, s. 126–130.
- Žarković A.H., 1955, *Uspomene o A.B. Šimiciu i njegovu književnom krugu. O naraštaju na prelomu historijskih epoha*, „Krugovi” nr 2, s. 89–103; (cd. 1) nr 3–4, s. 169–185; (cd. 2 – *Djetinstvo i školovanje A. B. Šimicia*) nr 5, s. 297–309; (cd. 3 – *Svršetak*) nr 6, str. 377–388.